

YENİ YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

29 Kasım 2016

633 NGUYEN, Martin. Letter by letter: tracing the textual
genealogy of a Sufi *tafsir*. *Aims, methods and
contexts of Qur'anic exegesis (2nd/8th-9th/15th
centuries)*. Ed. Karen Bauer. Oxford: Oxford
University Press, 2013, (Qur'anic Studies Series, 9),
pp. 217-240.

221
151203

قبل

متوسطان «۳» «فنا و بقا آن منتهیان است». بسیاری از صوفیان، بسط را در مرتبه‌ای پایین تر از قبض دانسته‌اند. در میان عارفان شیعی، سید حیدر آملی به تأثیر از مکتب عرفانی ابن عربی، قبض و بسط را از دیدگاه جلال و جمال الهی بررسی کرده است. او قبض را مظهري از جلال و استیلاي آن بر عارف و بسط را مظهري از جمال الهی دانسته‌اند. به نظر او بسط و رجاء از رحمت ناشی می‌شوند و خوف و قبض ساری از جلال الهی است. بنابراین در میان عارفان شیعی تنها سید حیدر آملی از این دیدگاه قبض و بسط را بررسی کرده است و پس از او کسانی که به آراء او در این باره اشاره کرده‌اند از وی متأثر بوده‌اند. بنابراین بسط و قبض در میان عارفان مسلمان از قرن چهارم (هنگامی که آراء صوفیه پیرامون مصطلحات، نظم خاصی می‌گرفت) مطرح شد و پس از آن در ذیل «احوال» مورد بررسی قرار گرفت، تا این که بعدها عنوان مستقلی یافت.

منابع: قرآن؛ اصطلاحات صوفیه، کاشانی، ۳۷؛ تذکرة الاولیاء، عطار نیشابوری، ۱۷۸، ۱۹۶؛ جامع الاسرار، سید حیدر آملی، ۳۳۱؛ رساله تفسیری، ۲۰۹؛ شرح منازل السائرین، یلثسانی، ۲۱۰؛ طبقات الصوفیه، سلمی، ۱۶۳، ۴۹۹؛ طبقات الاولیاء، مصری، ۱۲۹؛ عبیر المعاشقین، روزبهان بقلی شیرازی، ۱۷۶، ۱۴۶؛ فتوحات مکیه، ابن عربی، ۳۵۹/۵، ۳۱۵/۶؛ فوائج الجمال و فواتح الجمال، ۱۵۳؛ کشف المحجوب، هنجوری، ۶۱۹؛ مصباح الهدایه و مفتاح الکفایه، کاشانی، ۴۲۴؛ نفایس الفنون، آملی، ۳۱۲. حسن سید عرب

قبل، از نظر فلسفی، از ظروف مبهمه اوقات و از لواحق زمان است. ابن رشد می‌گوید: قبل و بعد، فصول زمان هستند و هر مبدأي که نزدیک به مبدأ محدود باشد را «قبل» گویند. قبلیت و بعدیت از مفاهیم مرتبط با زمان هستند و در کنار یکدیگر ادراک می‌شوند. قبلیت و بعدیت را تقدّم و تأخّر نیز می‌گویند. تقدّم به معنای این است که یک شیء، پیش از دیگری وجود داشته باشد، به گونه‌ای که دیگری فقط هنگامی به وجود آید که اولی موجود است. فلاسفه، تقدّم را به پنج نوع تقسیم می‌کنند: اول) تقدّم تبعی: در این تقدّم، متأخر به متقدم نیازمند است، مثل تقدّم «دو» بر «یک»؛ دوم) تقدّم زمانی: به این معنا که متقدم در زمانی که متأخر موجود نیست وجود داشته باشد، مانند تقدّم ارسطو بر فارابی؛ سوم) تقدّم رتبه‌ای: که در آن، متقدم به یک مبدأ معین نزدیکتر است. چنین ترتیبی ممکن است بالذات باشد، مانند اجناس و انواع متوالی، مانند پشم و پنبه که متقدم بر نخ و نخ مقدم بر لباس دوخته شده است؛ نیز

یکدیگر بررسی شده؛ به جز تعدادی معدود، برای هر یک از دو اصطلاح قبض و بسط، عنوانهای جدای از هم قرار داده شده است. روزبهان بقلی (۵۲۲ - ۶۰۶ ق) از صوفیان این دوره گوید: «تجانس اشباح، در انس و انس در انبساط است»؛ نیز گوید: «سکر در انبساط، و بسط در رجاء است». به نظر او قبض و بسط، دو حالت شریفه عارفان است. قبض آنها به قهر توحید و حجب سلالت و تراکم انوار عظمت است تا دلشان از اوصاف بشریت ستانده شود. و چون آنها را بسط کند به کشف جمال و حسن صفات، طیب خطاب آنها را با حالت وجد، سکر و صفا دهد تا رقص و سماع کنند او در عبیر المعاشقین نیز به دگرگونی احوال سالک، در قبض و بسط اشاره کرده است. عطار (۵۳۷ - ۶۲۷ ق) در تذکرة الاولیاء به نقل از صوفیه گوید: «قبض دلها در بسط نفوس و بسط دلها در قبض نفوس است... قبض، سبب انکار قومی و بسط سبب اقرار به وحدانیت است».

نجم الدین کبری (م ۶۱۸ ق) پس از اشاره به اهمیت قبض و بسط و تفاوت آنها با خوف و رجاء گوید: «خوف و رجاء در حالت واحد، ایجاد شده و استقامت در آنها، محسوس بوده است. وی سپس پرسشی مطرح می‌کند که آیا قبض و بسط نیز در حالت واحد، تحقق می‌یابد؟ در حالی که دو گونه مقابل یکدیگرند. همو در پاسخ گوید: «در آغاز سلوک دل، به سیرالی الله توجه دارد و در خود دو حالت احساس می‌کند، گاهی در قبض و گاه در بسط است. این انقباض و انبساط در تلون و در هنگامی است که وارد قبض و بسط شده و سالکی که به مقام استقامت نایل گشته و از تلون عبور کرده در یک حال از او انقباض و انبساط به ظهور می‌رسد به گونه‌ای که کسی که از احوال او بی اطلاع است، او را منقبض احساس کرده و می‌پندارد که از انبساط بهره‌ای ندارد». کمال الدین عبدالرزاق کاشانی (م ۷۳۶ ق) در تعریف اصطلاحات عرفانی، درباره قبض و بسط گوید: «بسط در مقام قلب، به مثابه رجاء در مقام نفس است. بسط واردی است که به قبول، لطف، رحمت و انس اشاره دارد. قبض، مقابل وارد است، مثل خوف در مقام رجاء». شمس الدین آملی (قرن هشتم) گوید: چون سالک حقیقت از مقام محبت عام بگذرد و به اوایل محبت خاص رسد، داخل در زمره اصحاب قلوب و ارباب احوال خواهد شد قبض و بسط در دلش فرود آید. بسط، رفع حجاب نفس از دل است و مبتدیان از دگرگونی نصیبی ندارند. منتهیان از تصرف حال خارجند و از مرحله قبض و بسط گذشته‌اند. او قبض و بسط را ویژه متوسطان در سلوک می‌داند و در ادامه گوید: (۱) «خوف و رجاء، آن مبتدیان» (۲) «قبض و بسط آن

DOĞU'DAN BATI'YA DÜŞÜNCENİN SERÜVENİ

YENİÇAĞ DÜŞÜNCESİ

3. Cilt

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	242382
Tas. No:	102 107.6

Proje Editörü

PROF. DR. BAYRAM ALİ ÇETİNKAYA

3. Cilt Editörü

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Erhan ŞEKERCİ

insan

İstanbul 2015

HEGEL FELSEFESİNDE 'BAŞLANGIÇ' SORUNU*

Enver Orman**

Ezel 051203

01 Ağustos 2016

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

felsefi düşünüş için önem taşıyan Yunanca *arkhe* terimi 'başlangıç', 'başlangıç noktası', 'ilke', 'töz' gibi anlamlara gelmektedir. Bu önemli terimin gönderimde bulunduğu gerçekliğin, yani öznel ve nesnel bütün evrensel varoluşun başlangıç noktasının ne olabileceğinin araştırılması felsefe tarihinin temel sorunlarından biri olagelmıştır.¹ Başlangıç nerede aranmalıdır? Yerde mi yoksa gökte mi? Yoksa madde ya da tinde mi? Ya da gerçekten bir başlangıçtan söz edilebilir mi?

Bu sorun bağlamında dikkatimiz ilkin varolan dünyaya yönelir. Bu yönelik epistemolojik açıdan ilkin duyumsama formundadır ve duyumsamanın içeriğinin bize anlattığı ise bir oluş, yani gelip-geçici şeyler dünyasıdır. İnsanın bütün bilinçli etkinliği ilkin duyumsamadır. Duyumsama en az çaba gerektiren bilinç etkinliğidir; sağlıklı bir bedene ve uyanık duyu organlarına sahip olmak yeterlidir. Fakat epistemolojik açıdan kendisinden başlangıç yapıldığı düşünülen bu duyusal gerçekliğin içeriği ontolojik açıdan hiçbir kalıcılık ve kesinlik taşımaz görünmektedir. Uzam ve zaman içerisinde duyumsanan her şey gelip-geçicidir

* Bu makaleyi okuyarak değerlendirmelerini benden esirgemeyen arkadaşlarım Dr. Uğur Ekren ve Erdal Yıldız'a teşekkür ederim.

** Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü.

1. 'Arkhe'nin farklı anlamları için bakınız; F.E. Peters, *Greek Philosophical Terms - A Historical Lexicon*, New York Univ. Press, New York, 1967; s. 23 vd.

445-464

051209

EZEL

-
- 1 İDRİS CEVAHİR, Âlemin ezeliği meselesinin İbn Sina ve öncesindeki kaynakları, Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2010

Eğel 051205

الأزل

التعريف اللغوي:

يقول صاحب القاموس المحيط:
الأزل: بسكون الزاى: الضيق والشدة.
وبالكسر: الكذب والداهية،
وبالتحريك: القدم، وهو أزل، أو
أصله: يزل، منسوب إلى "لم يزل" ثم
أبدلت الياء ألفا للخفة، كما قالوا فى
الرمح المنسوب إلى "ذى يزن" أزل^(١).
ويقول الجرجاني فى التعريفات:
"الأبد هو استمرار الوجود فى أزمنة
مقدرة غير متناهية فى جانب المستقبل،
كما أن الأزل استمرار الوجود فى
أزمنة مقدرة غير متناهية فى جانب
الماضى"^(٢).

وأما أصحاب المعجم الفلسفى فنقلوا
عن كتاب: "الإنسان الكامل" قوله:
اعلم أن أبده تعالى عين أزله، وأزله عين
أبده"^(٣).

التعريف الاصطلاحي :

يعنى هذا المصطلح عند علماء
الكلام والفلسفة، عدم أولية الوجود،
ويطلق المتكلمون تجاوزاً لفظ "القدم"
على الله تعالى ويقولون: العالم حادث
فى مقابلة "الله سبحانه القديم"، أى:

ا.د. محمد عبد الستار نصار
أنهم فى نفس الوقت يثبتون حقيقتين
واضحتين هما حدوث العالم أى وجوده
بعد أن كان غير موجود ، وقدم الحق
سبحانه وتعالى وتفرد به بذلك؛ حتى لا
يشارك المخلوق فى طبيعته .

وأما القرآن الكريم فقد عبر عن
الأزل والأبد بقوله تعالى: ﴿لَهُ مَلِكُ
السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ
عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٠٠﴾ هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ
وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٠١﴾
(الحديد: ٢٠-٢٠١). فالأول كما صرح القرآن
الكريم يقابله "الأزل"، والآخر يقابله
"الأبد".

والمسألة - كما نرى - لها علاقة
بالدين والفلسفة على السواء، وهى
عند المتكلمين قد انطلقت لإثبات
حدوث العالم بحدوث الأجسام
والأعراض، ليصار إلى إثبات وجود
خالقه، وهو الله سبحانه وتعالى،
والمقابل للحادث فى نظرهم هو القديم،
من ثم يكون بين الخالق - القديم -
والمخلوق - الحادث - مقابلة بين العلة
والمعلول، الذى قال به الفلاسفة، غير

١٠٢ - ١٠٥

جمهورية مصر العربية
وزارة الأوقاف
المجلس الأعلى للشئون الإسلامية

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	205.138
Tas. No:	070.2974

سلسلة الموسوعات الإسلامية المتخصصة

(١٠)

موسوعة

العقيدة الإسلامية

إشراف وتقديم

الأستاذ الدكتور / محمود حمادى زقروق

وزير الأوقاف

القاهرة

١٤٣١ هـ - ٢٠١٠ م

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

03 Subat 2014

Ezel

Razi, Tafssir, XXIX, 211-

Ezel

Razi, Tafssir, I, 127.

GEZEL

ISLA
EZEL
EBED

297 Ezel

MEIER, F. The ultimate origin and the hereafter in Islam. *Islam and its cultural divergence. Studies in honor of Gustave E. von Grunebaum*, 1971, pp. 96-112

Islamida rel ve ebed

كتاب الأزل

محي الدين ابن عربي (638). أوله: الحمد لله الدائم الذي لم يزل. تكلم فيه على لفظ الأزل ومعناه. K2.1389.

Ezel

K2.1389

كتاب الأزل

الشيخ سيدي محمد الوفا الاسكندري الشاذلي (760).
شرحه أبوالمجدد علي بن محمد بن أحمد (1008) وسماه كشف
الأسرار الأزلية وتحقيق دوائر الأنوار الأبدية، أتمه في
محرم سنة 997 هـ
K2.1389.

KLM (1127/100)

— Teizm
— Ezel
— Yaradma

TEİZM VE BİG BANG KOZMOLOJİSİ*

Robert C. Koons

Çev. Yrd. Doç. Dr. Hüseyin AYDIN**
İnönü Ün. İlahiyat Fak.
haydin@inonu.edu.tr

İslam düşüncesinde Kelam geleneği Aristoculuğu ve özellikle Aristoteles'in (İ.Ö.385-322) maddî dünyanın ve hareketin ebediyeti tezini reddetti. Gazâlî (1058-1111) ile son bulan kelâmcı düşünürler (Mütekaddimîn İslâm Kelâmcıları) evrenin bir başlangıcı olduğunu ve bu nedenle zaman içerisinde yaratıldığını ispatlamaya teşebbüs ettiler. Kelâmın temel argümanı aşağıdaki biçimdedir:

1. Evrenin bir başlangıcı vardır.
2. Her başlangıcı olan bir nedene (illete) sahiptir.
3. O halde, evrenin bir nedeni vardır ve bu sebep Tanrı'dır.

Şu noktaların her biri üzerinde ayrı ayrı duracağız: evrenin başlangıcı, neden sonuç ilişkisi alanı ve evrenin yaratıcısının tabiatı.

Evrenin Başlangıcı

Kelam geleneğinin evrenin başlangıcının varoluşu hakkında bir çok tezi vardı. Bu tezler William Lane Craig¹ tarafından son yıllarda yeniden kullanılmaya başlandı. Bu felsefî tezlere ilaveten evrenimizin başlangıcına dair bir gurup fizikî delil de vardır. Diğer taraftan katî başlangıcın imkanına karşı felsefî deliller vardır. Burada Kant'ın (1724-1804) *Critique of Pure Reason*'da ilk antinominin antitezlerini müzakeresinde bu delilleri sunuşuna, son olarak, Stephen Hawking'in *A Brief History of Time*'da başlangıçsız bir evrenin spekülâtif modelini ortaya koyuşuna değinilecektir.

* Koons, Robert C.'un Texas Üniversitesinde verdiği "Theism and Big Bang Cosmology" adını taşıyan beşinci konferansının çevirisidir. <http://www.leaderu.com/offices/koons/docs/lec5.html> Makaledeki tüm dipnotlar bazı hususların açıklık kazanması için çeviren tarafından düşülmüştür.

** İnönü Ün. İlahiyat Fak. Öğretim Üyesi.

1 California La Mirada'da Talbot Teoloji Okulu felsefe profesörü. Craig'e göre şayet evren varlığı çıkmışsa, o vakit muhakkak transandantal bir nedene sahip olmuş olması gerekir. Ex nihilo nihil fit (hiçbir şeyden hiçbir şey doğmaz). Smith akıl almaz bir şekilde bu nedenselliği inkar ediyor. Onun "Theism, Atheism and Big Bang Cosmology" deki son pozisyonu evrenin orijininin tüm madde, enerji, zaman ve mekanı nedensiz olarak içermesidir. O "maddenin gerçeği konusunda akla en yakın inancın hiçbir şey aracılığı ile hiçbir şey için hiçlikten geldiğimiz" tezini deklare etmektedir. Bkz. Craig, William Lane, "Theism and the Origin of the Universe." *Erkenntnis* 48 (1998): 47-57.

- Egel
- Ibn Rüşd
- Ibn Maimun Mūsā
- Ebad

XV

XV The 'antinomy' of the eternity of the world in Averroes, Maimonides and Aquinas 139-155
Le Muséon 66. Louvain la Neuve, 1953

Majid Fakhry
Philosophy, Dogma and the Impact
of Greek Thought in Islam.
1994, Variorum, Hampshire - Great Britain
IRCICA: 28385

THE «ANTINOMY»
OF THE ETERNITY OF THE WORLD
IN AVERROES, MAIMONIDES AND AQUINAS

Students of Philosophy will remember how Kant dismisses the problem of the eternity of the world as insoluble, in the third part of the Critique of Pure Reason¹ on account of the inherent dialectical nature of Pure Reason, which finds itself involved in antinomial conflicts with itself, whenever it sets out to settle the cardinal problems of metaphysics in a positive way. This negative conclusion of the Kantian critique of metaphysics, it will be further recalled, however, is modified in the Canon of Pure Reason,² as well as in the Critique of Practical Reason. Here Kant affirms his conviction in the possibility of settling these problems on *practical* grounds. True, such a settlement affects only three out of the four antinomies he expounds in the Transcendental Dialectic; so that the problem of the eternity of the world, which we propose to consider here, is left without solution.

In the strict sense, of course, this problem constitutes the only genuine antinomy of the Kantian Critique; for it alone is set forth as an «aporia», a metaphysical riddle which admits of no solution, either on speculative or on practical grounds³. It is a question of definite philosophical and historical interest where the actual roots of this notion of an «antinomy» are to be found, and what purpose is such a notion made to serve in the system of the hypothetical forerunner of Kant. Kant himself makes no pretence to originality in this ingenious conception of the antinomial character of reason; since he simply follows the lead of at least one

¹ Tr. N.K. SMITH, London, 1933, p. 396-8.
² *Ibid.*, p. 630 sq.
³ This is borne out by Kant himself: cf. *op. cit.*, p. 455-6, especially footnote to p. 456.

MADE YAKINLANDIKTAN
SONDA GELEN DOKÜMAN

11 TEMMUZ 1996

الأزل

عز وجل؛ لأنه ليس له تاريخ ميلاد، وهذا يوافق مقتضيات العقل؛ لأنه جل وعلا ليس مخلوقا حتى يظهر إلى الوجود في لحظة معينة. فهو موجود غير مخلوق، وإذا كان الزمن نفسه من مخلوقاته خاضعا لأمره، فكيف يحيط المخلوق بالخالق، فيحدده ببداية ونهاية. فالحق سبحانه وتعالى كان ولم يكن معه شيء على الإطلاق، ثم خلق الخلق، وقد قال المصطفى ﷺ «كان الله ولم يكن معه شيء»، وكان عرشه على الماء وكتب في الذكر كل شيء ثم خلق السموات والأرض».

فالأزلية إذن هي وجود الله تبارك وتعالى بلا بداية، وهي بهذا المعنى لا تنطبق إلا عليه وحده عز وجل، دون غيره من المخلوقات، فكل مخلوق له بداية محددة، معلومة كانت أو مجهولة.

وصفات الله عز وجل التي وصف بها نفسه هي صفات أزلية، أي قديمة قدم الله عز وجل، والسبب في ذلك هو أن هذه الصفات لصيقة بالذات الإلهية، والذات الإلهية قديمة أي ليس لها بداية.

فمن صفات الحق أنه خالق، فإن هذه

لغة: القَدَم، والوصف منه أزلي، أي: قديم، وقيل: أزلي أصله من قولهم للجديد: لم يزل، ثم نسب إلى هذا فلم يستقم إلا بالاختصار، فقال: يزلي، ثم أبدلت الياء ألفاً؛ لأنها أخف في النطق، فقالوا: أزلي. كما في اللسان.

واصطلاحاً: القدم وهو ما لا أول لوجوده، والأزلي القديم، قيل: ما كان مسبوفاً بالعدم.

وقد قسم الجرجاني الموجود إلى ثلاثة أقسام:

١. أزلي أبدي، وهو الله سبحانه وتعالى.
٢. لا أزلي ولا أبدي وهو الدنيا.
٣. أبدي غير أزلي وهو الآخرة.

وقولنا: إن الله عز وجل أزلي يعني: أنه تبارك وتعالى بلا بداية. فكل مخلوق من المخلوقات له تاريخ ميلاد، ولا يشذ عن هذه القاعدة أحد، وتاريخ ميلاد المخلوق هو تلك اللحظة التي أوجده فيها الله عز وجل.

والبشر يحسبون هذه اللحظة وفقاً للتقسيم الزمني للكرة الأرضية، فيقولون إن فلانا ولد ساعة كذا من يوم كذا من شهر كذا في عام كذا .. ولكن الأمر يختلف بالنسبة لله

ازغندی، ملا محمد اسماعیل بن حسن (۱۱۶۵-۱۲۳۲ ق)؛ متخلص به وجدی، از عرفا. در قریه ازغند از قراء کوه پایه مشهد متولد شد. پس از تحصیل مقدمات در خدمت پدر خویش به مشهد رفت و تا حدود سی سالگی به تکمیل علوم گذراند. آنگاه به حضور عارف شهیر آخوند ملا محراب اصفهانی بار یافت و پس از آن به حضور حسینعلی شاه رسید و به امور عرفانی اشتغال ورزید و به وطن بازگشت و چندی به هرات رفت و جمعی از صوفیه آن دیار را به مذهب تشیع درآورد و سرانجام در ۱۲۳۲ درگذشت و در گورستان قتلگاه مدفون شد. رسائلی چند در طریقت به او منسوب است و مقادیری شعر. از او مثنوی‌ای که ابیات آن را دوازده هزار بیت گفته‌اند باقی است. کراماتی نیز بدو منسوب است. یکی از اصحاب او محمد زمان خان جلایر متخلص به ساقی (م ۱۲۸۶ ق) بوده است.

منابع: تاریخ علمای خراسان، ۵۹-۶۲ و نیز ضمیمه آن، ۲۴۰-۲۴۲؛ مکام الآثار، ۳/ ع ۴۳۸.

ازل، در برابر ابد، در لغت به معنی همیشگی و زمان بی‌آغاز و بی‌ابتدا است. در اصطلاح اهل فلسفه و کلام ازل در دو معنا به کار می‌رود: معنای زمانی، معنای وجودی: (۱) معنی زمانی: ازل در معنی زمانی، بی‌آغازی، و نفی اولیت است. بدین معنا که از این دیدگاه، ازل، اول و آغاز نداشتن و مسبوق نبودن به غیر خویش است، تعبیرهایی اینگونه که ازل ماهیتی است که اقتضای نبودن به امر دیگر دارد نیز بیانگر همان بی‌آغازی و نفی اولیت است. از این دیدگاه ازلی (منسوب به ازل) چیزی است که آن را ابتدا و آغاز نیست؛ (۲) معنی وجودی، همانا استمرار وجود یا دوام هستی در زمان نامتناهی در سوی گذشته است، استمرار و دوامی که آنرا بدایتی و آغازی نیست. بر بنیاد این دیدگاه، ازلی موجودی است مستمرالوجود که هستی آن در زمان نامتناهی در سوی گذشته استمرار دارد و نیستی بر آن سبقت نگرفته است. حکمای مشائی گذشته از خدا، عقول و نفوس و افلاک را قدیم زمانی می‌دانند و ازلی می‌شمارند، اما متکلمان - که وجود وسایط [و وسایط] را در آفرینش مردود می‌شمارند و ما سوی‌الله را حادث زمانی می‌دانند - بر آنند که تنها ذات حق، ازلی و قدیم است و قدیمی جز خدا وجود ندارد. تنها هستی خداست که در زمان نامتناهی در سوی گذشته و نیز در جهت آینده استمرار دارد، یعنی ازلی و ابدی است [و ابد؛ قدیم].

منابع: تعریفات، جرجانی، ۲، ۷؛ کشاف اصطلاحات، تهانوی، ۸۴-۸۵؛ مصنفات بابا افضل، ۸۵/۱ زادالمسافرین، ناصر خسرو، ۱۹۵؛ کشف المراد، علامه حلی، ۱۳۵؛ تلخیص المحصل، خواجه نصیر، ۲۰۱، ۲۶۴، ۲۷۲؛ شرح مقاصد، ۷۱/۱، ۳۲۹؛ دستورالعلماء، ۷۷-۷۹

مراد بن مهدی بن ابراهیم، از ادبا و نحویان شیعه در بغداد. پس از اخذ اولیات علوم در بغداد، به نجف اشرف هجرت نمود و از محضر علمای آن سامان بهره‌مند گشت. وی برادر شاعر مشهور شیخ محمد کاظم ازری است. از مؤلفات او النخبة در نحو است که هنگام تحصیل خود در نجف اشرف به سال ۱۱۷۵ ق تألیف کرده است؛ شرح النخبة در نحو که شرح بر کتاب النخبة اوست؛ همچنین کتاب الفقه و بعضی حواشی بر کتب فقهی و دیوان شعر. صاحب اعیان الشیعة اشعاری از او نقل کرده است. در مرثیه‌ای ماده تاریخ وفات او چنین سروده شده است:

و قد سكن الجنات يوسف ارنخوا

لیوسف مکننا المنازل فی الخلد (= ۱۲۲۱ ق).

منابع: الذریعة، ۱۴/۱۵۲، ۲۴/۹۱؛ اعیان الشیعة، ۱۰/۳۲۴؛ الکرام البررة، ۲/۵۳۳.

ازری، شیخ مسعود (م ۱۲۴۶ ق) - فرزند شیخ محمد یوسف بن حاج محمد بن مراد بغدادی، از شعرای شیعه. پس از اخذ مقدمات علوم عربی شیفته شعر و ادب شد و از محضر پدرش شیخ محمد یوسف ازری و عمویش شاعر مشهور شیخ محمد کاظم ازری بهره‌مند شد. وی از شعرای عصر خویش در بغداد بود. از آثار وی دیوان شعر اوست.

منابع: الذریعة، ۹، ق ۱/۷۰؛ الکرام البررة، ۲/۵۳۳.

ازری بغدادی، کاظم بن محمد (۱۱۴۳-۱۲۱۱ ق) از شعرای شیعی عراق در نیمه دوم سده دوازدهم و اوایل سده سیزدهم. خاندانش که همه اهل فضل بودند مدتها پیش از تولد او در بغداد سکونت گزیده و در این شهر آوازه‌ای بلند داشتند. کاظم تا هفت سالگی زمینگیر بود و پس از آن بود که راه رفتن آموخت. در کودکی علوم عربی و انسدادی فقه و اصول فراگرفت. وی قامتی کوتاه و فربه داشته و از بیم دشمنانش همواره سلاح به خود می‌بست. به گفته دیوان بیگمی، ازری «مرد جلیل‌القدر بزرگواری بوده و طریق اخلاص و عقیدت در حضرت رسالت و خانواده نبوت و آل عصمت را به قدم صدق و حقیقت می‌پیموده، به صورت ظاهر در لباس اوباش جلوه می‌نمود و همانا مقصودش آن بوده که در آن لباس و صورت بهتر می‌تواند معاندین را گوشمال دهد». مردم از اشعارش استقبال فراوانی می‌کردند و علمای شیعه عراق از جمله سید بحر العلوم (م ۱۲۱۲ ق) به او و اشعارش ارج می‌نهادند. از جمله اشعار او قصیده هائیه معروفی است که در مدح و منقبت ائمه اطهار (ع) سروده است. این قصیده در اصل بیش از هزار بیت بوده، اما مقداری از آن از میان رفته و اکنون کمتر از ششصد بیت آن در دست است.

منابع: فوائد الرضویة، ۱/۳۶۵-۴۶۶؛ اعیان الشیعة، ۱۱/۹-۱۹؛ حدیقة الشعراء، ۱/۱۲۲-۱۲۴؛ مشاهیر دانشمندان اسلام، ۳/۲۲-۲۳؛ مکام الآثار، ۲/۳۹۵-۳۹۷.